

Appearance and Content Assessment of Printed Books for the Age Groups A and B with Emphasis on Guilford's Creativity Components

Marzieh Karamizadeh Zavareh

MA in Knowledge and Information Sciences, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran. E-mail: karamizadeh_m_1362@yahoo.com

Mitra Pashootanizadeh

*Corresponding author, Assistant Professor, Department of Knowledge and Information Science, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran. E-mail: m.pashootanizade@edu.ui.ac.ir

Ahmad Abedi

Associate Professor, Department of Psychology and Education of Children with Special Needs, Faculty of Education and Psychology, University of Isfahan, Isfahan, Iran. E-mail: a.abedi@edu.ui.ac.ir

Abstract

Objective: The aim is to conduct appearance and content assessment of printed books for the age groups A and B, with emphasis on the components of Guilford creativity. These components consist of fluidity, flexibility, originality, and expansion. However, other criteria for book evaluation (not related to creativity) are considered in this study for evaluating the content and appearance of these books.

Methodology: This is a descriptive research conducted by survey method and it is of applied type. The statistical population of the research includes Persian stories for the age groups A and B in the form of printed books and the research sample was selected from the popular books in Iran printed between 2011 and 2016. The data gathering tool is a researcher-made checklist whose validity has been verified. In this research, content analysis method was used to study the formal and content criteria in 55 bestselling printed children's books. Bestselling, as a factor was considered since the books which consisted in this category, were lucky to be accessible for the audience more than others. This research sample may show the creativity component rate in the large portion of the children's books market and identify their characteristics. In this research, bestselling books in each year and each age group (A and B) are determined by threshold. Statistical data about the number of copies of each book publishing were gathered from Khanehe Ketabe.

Findings: The results showed that among formal and content features in all components of creativity (fluidity, flexibility, originality and expansion), content features are more followed and applied in the reviewed books compared to formal features. However, for these age groups, visual features can attract readers more than anything else. Among the four components, the expansion component with an average rating of 3.62 was used more than other components in the sampled books. Most of the books (42.8 percent) were published in 5000-10000 copies and their prices were between one thousand to 5 thousand Toomans. The books entitled Let's come to kill people (A), The story of the two lonely turtles (A) and The time of bedtime for the baby (A) were the strongest books and books of the Thief of the trustee (B), The rain falls (B) and The celebration of the song (B) were the weakest books regarding the most important components of creativity.

Conclusion: Iranian authors, illustrators, and editors have been more successful in paying attention to the details and extension of the idea in each of the formal and content features than other components of creativity in children's book. It is suggested that those who involved in publishing children's books take creativity courses and apply the checklists provided in the study to produce more creative books.

Keywords: Guilford Creativity, Children's Printed Books, Content Features, Appearance Features.

ارزیابی ظاهری و محتوایی کتاب‌های داستانی فارسی رده سنی الف و ب با تأکید بر مؤلفه‌های خلاقیت گیلفورد

مرضیه کریمی‌زاده زواره

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. رایانامه:
karamizadeh_m_1362@yahoo.com

میترا پشوتنی‌زاده

* نویسنده مسئول، استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. رایانامه:
m.pashootanzade@edu.ui.ac.ir

احمد عابدی

دانشیار گروه روانشناسی و آموزش کودکان با نیازهای خاص، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. رایانامه:
a.abedi@edu.ui.ac.ir

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف ارزیابی ظاهری و محتوایی کتاب‌های چاپی رده سنی الف و ب با تأکید بر مؤلفه‌های خلاقیت گیلفورد انجام شده است. **روش/رویکرد پژوهش:** روش پژوهش پیمایشی، از نوع توصیفی و از نظر هدف کاربردی است. جامعه آماری این پژوهش داستان‌های فارسی رده سنی الف و ب در قالب کتاب‌های چاپی است و نمونه پژوهش از بین کتاب‌های پرتیراژ سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ ایران به روش هدفمند انتخاب شده است. ابزار گردآوری داده‌ها یک سیاهه واری محقق ساخته است که روایی آن مورد تأیید قرار گرفته است. در این پژوهش، از روش تحلیل محتوا برای بررسی معیارهای ظاهری و محتوایی در ۵۵ کتاب چاپی پرتیراژ کودکان استفاده شده است. **یافته‌ها:** نتایج نشان داد که از بین گویه‌های ظاهری و محتوایی در همه مؤلفه‌های خلاقیت (سیالی، انعطاف‌پذیری، اصالت و بسط)، ویژگی‌های محتوایی بیش از ظاهری در کتاب‌های مورد بررسی رعایت و به کار گرفته شده است. در حالی که برای این رده سنی مشخصات ظاهری بیش از هر چیز می‌تواند آنان را جذب کتابخوانی نماید. از بین چهار مؤلفه سیالی، انعطاف‌پذیری، اصالت و بسط، مؤلفه بسط با میانگین رتبه‌ای ۳/۶۲، بیشتر از سایر مؤلفه‌ها در کتاب‌های نمونه پژوهش به کار گرفته شده است. **نتیجه‌گیری:** نویسنده، تصویرگر و ویراستار ایرانی در توجه به جزئیات و گسترش ایده در هر یک از عناصر ظاهری و محتوایی کتاب‌های کودکان رده سنی الف و ب توانا تر از سایر مؤلفه‌های خلاقیت بوده اند. پیشنهاد می‌شود دست‌اندرکاران حوزه نشر کتاب کودک، از دوره‌های خلاقیت بهره برده و جهت تهیه و انتشار کتب خلاق از سیاهه واری تهیه شده در این پژوهش استفاده نمایند.

کلیدواژه‌ها: خلاقیت گیلفورد، کتاب‌های چاپی کودکان، ویژگی‌های محتوایی، ویژگی‌های ظاهری.

کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

کتابداری و اطلاع‌رسانی، دوره ۲۲، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۸، صص. ۶۲-۹۰.

تاریخ ارسال: ۹۷/۱۲/۱۰ - تاریخ پذیرش: ۹۸/۳/۲۸

مقدمه

کتاب یکی از ابزارهای مهم آموزشی و سرگرمی برای کودکان محسوب می‌شود. از میزان کتابخوان‌ها، نحوه کتابخوانی، تعداد کتاب‌های به چاپ رسیده، میزان کتاب خریداری شده توسط مردم و مقدار وقتی که صرف مطالعه می‌کنند، می‌توان پی برد که فرهنگ مطالعه در آن کشور در چه جایگاهی قرار دارد (همائی و اشرفی‌ریزی، ۱۳۹۲). متأسفانه آمار و ارقام مدت زمان مطالعه در ایران از موقعیت جالبی برخوردار نیست و مسئولین آنچنان که باید به این مسئله اهمیت نمی‌دهند. بنا بر گفته سیدعباس صالحی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی در آذرماه ۹۷، سرانه مطالعه در کشور روزانه ۱۲ دقیقه و نیم است (عصر ایران، ۱۳۹۷). امروزه هر فردی بار سنگین مسئولیت این معضل را به دوش یکی از سه ضلع مثلث (ناشران - دولت - خریداران کتاب) می‌اندازد. در صورتی که باید به دنبال راه‌حل مناسب بود تا بتوان این مسئله جدی را به طور کامل حل نمود (منجری، ۱۳۹۳). از موانع جدی که بر مطالعه کتاب اثر گذاشته، وضعیت ناخوشایند خلق، تولید (سطح کیفی آثار) و توزیع آثار است. نخواندن گاه اعتراضی به محتوای آثار و کیفیت نازل آن‌ها است (قزل‌ایاق، ۱۳۹۲).

کتاب‌های کودکان و نوجوانان اگر با ویژگی‌های سنی، احتیاجات، علاقه‌مندی‌ها و تصورات آنان تهیه شده باشد از مؤثرترین وسایل برای پرورش افکار و عواطف کودکان به حساب می‌آید. با وجود اهمیت و جایگاه ادبیات داستانی در شکل‌گیری شخصیت کودکان، وضعیت این پدیده در کشور ما رضایت‌بخش نبوده و ناآشنایی مؤلفان و ناشران با دنیای کودک و سفارشی نوشته شدن بیش از ۵۰ درصد کتاب‌های کودکان از نمونه‌های بارز نارضایتی متخصصان از وضعیت موجود است (محمدی، ۱۳۸۹). حوزه خلق و تولید ادبیات کودک، یا تحرک و پویایی کافی ندارد یا پویایی آن مقطعی است و آنچه تولید می‌شود از نظر کمی هیچ‌گونه تناسبی با جمعیت کودک و نوجوان ندارد (قزل‌ایاق، ۱۳۹۲).

شناخت عناصر خلاقیت در ظاهر (رنگ، خط، تصویر، سطح، بافت، قطع و ترکیب‌بندی) و محتوای کتاب می‌تواند در جذابیت آن برای مخاطب و خرید و مطالعه کتاب مؤثر واقع شود؛ بنابراین رعایت چند فاکتور اساسی، کتاب را با موفقیت روبه‌رو ساخته و موجب جذابیت برای مخاطب و ترغیب وی به کتاب و کتابخوانی می‌شود. این فاکتورها شامل استفاده از تصاویر با رنگ‌های شاد و جذاب، استفاده از شخصیت‌های دوست‌داشتنی، استفاده از قافیه در متن، برقراری تعامل متن با خواننده و ایجاد انگیزه در خواننده برای دوباره خواندن کتاب است (مارچینی^۱، ۲۰۱۱). تحقق تمامی این موارد زمانی صورت می‌گیرد که خلاقیت در نوشته‌های نویسنده، در تصاویر نقاش، در ذهن ناشر و چاپگر و کلیه عوامل دست‌اندرکار تولید کتاب کودک وجود داشته باشد.

بسیاری از ناشران کتاب کودک، معیار مدونی برای انتخاب و تولید کتاب‌های کودکان ندارند. عدم توجه برخی از ناشران به کیفیت چاپ تصاویر، کپی برداری از شخصیت‌های انیمیشن‌ها و استفاده از تصاویر تکراری (به جای خلق اثری نوین و متناسب با محتوا)، متناسب نبودن رنگ‌ها با موضوع تصویر، به مشکلات کتاب کودک افزوده است (میرحسینی، ۱۳۹۲). همچنین سلیس و روان نبودن زبان در بخش کیفیت زبان، بیان و شیوه نگارش و رواج آسان‌پسندی و خلاقانه نبودن آثار به عنوان مهمترین مشکلات و کاستی‌های کتاب‌های کودکان معرفی می‌شوند. با توجه به حاکم بودن شرایط ذکر شده بر ادبیات کودکان و نوجوانان کشورمان، متأسفانه، تلاش جدی در این خصوص، صورت نگرفته است. بررسی مسائل و مشکلات این حیطه از ادبیات، به طور روشمند و علمی نیاز به مطالعه و پژوهش‌های بیشتری دارد (محمدی، ۱۳۹۱). به همین دلیل این پژوهش بر آن است تا کتاب‌های چاپی کودکان (رده سنی الف و ب) را از نظر ظاهری و محتوایی با تأکید بر مؤلفه‌های خلاقیت مورد ارزیابی قرار دهد تا مشخص کند به چه اندازه خلاقیت در مفاهیم، متن، تصاویر، جلد و به طور کلی ظاهر و محتوای کتاب کودکان به کار گرفته شده است.

جهت سنجش مؤلفه‌های خلاقیت، از دیدگاه گیلفورد^۱ استفاده شده است. گیلفورد از جمله افرادی است که خلاقیت را مجموعه‌ای از توانایی‌ها و خصیصه‌هایی می‌داند که موجب تفکر خلاق می‌شود. وی معتقد است که تفکر همگرا^۲ به دنبال یک جواب صحیح برای مسئله می‌گردد و در سنجش هوش بسیار مهم است. تفکر واگرا^۳ نیز، یک جستجوی ذهنی با افکار خلاقانه است تا پاسخ‌های منحصر به فرد، چندگانه و متعدد را برای سؤالات در نظر گرفته و به دنبال تمام راه‌حل‌های ممکن برای یک مسئله است و از این جهت این تفکر در فرایند آفرینندگی و یا خلاقیت نقش اساسی ایفا می‌کند. تفکر واگرا شامل چهار بعد سیالی^۴ (روانی)، انعطاف‌پذیری^۵ (نرمش)، اصالت^۶ (ابتکار و تازگی) و بسط^۷ (گسترش) است (حسینی، ۱۳۸۳). سیالی به معنای سرعت بیان و تولید هرچه بیشتر مفاهیم، جملات و ایده‌ها است. انعطاف‌پذیری به معنای انتقال از طبقه‌ای از پاسخ‌ها به طبقه‌ای دیگر است. اصالت، دور شدن از امور رایج و واضح یا قطع رابطه با تفکر مبتنی بر عادت و استفاده از راه‌های منحصر به فرد و نو است. بسط و گسترش به معنای تولید جزئیات و تعیین تلویحات و کاربردها است (بدری، شیخ، احمدی و طباطبایی، ۱۳۹۲).

1. Guilford
2. Converging Thinking Visualization
3. Divergent Thinking Visualization
4. Fluency
5. Flexibility
6. Originality
7. Extension

ادبیات کودکان و نوجوانان از لحاظ موضوع به سه دسته کلی داستان، غیر داستان و شعر تقسیم می‌شود. در این پژوهش از بین این سه دسته، «داستان» به دلیل برخورداری از بیشترین گرایش از سوی خوانندگان (محمدی، ۱۳۸۹)، فراوانی، داشتن کاربرد و اثرگذاری؛ بیشتر مدنظر قرار گرفته است. بنابراین هدف اصلی این پژوهش ارزیابی ظاهری و محتوایی کتاب‌های چاپی رده سنی الف و ب با تأکید بر مؤلفه‌های خلاقیت گیلفورد است که در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ به چاپ رسیده باشند. برای دستیابی به هدف فوق، سؤالات زیر در نظر گرفته شده است:

۱. تا چه اندازه مؤلفه سیالی (روانی) در ظاهر و محتوای کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ به کار گرفته شده است؟
۲. تا چه اندازه مؤلفه انعطاف‌پذیری (نرمش) در ظاهر و محتوای کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ به کار گرفته شده است؟
۳. تا چه اندازه مؤلفه ابتکار (اصالت و تازگی) در ظاهر و محتوای کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ به کار گرفته شده است؟
۴. تا چه اندازه مؤلفه بسط (گسترش) در ظاهر و محتوای کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ به کار گرفته شده است؟
۵. کدام مؤلفه خلاقیت گیلفورد (سیالی، انعطاف‌پذیری، اصالت و بسط) در کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ دارای بالاترین اولویت است؟
۶. تا چه اندازه معیارهای ارزیابی کتاب‌ها (مؤلفه‌های غیرمرتبط با خلاقیت) در ظاهر و محتوای کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ به کار گرفته شده است؟

پیشینه پژوهش

بنا بر نوع موضوع پژوهش، پیشینه‌های مورد نیاز در دو بخش، مورد بررسی قرار می‌گیرد: الف. پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با به کارگیری خلاقیت در کتاب‌های کودکان و ب. پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با ارزیابی کتاب‌های کودکان از لحاظ محتوا و ظاهر.

الف. پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با به کارگیری خلاقیت در کتاب‌های کودکان

بررسی میزان برخورداری محتوای کتاب‌های فارسی دوره راهنمایی از مؤلفه‌های خلاقیت گیلفورد نشان داد که در محتوای کتاب‌های فارسی اول دوره راهنمایی ۲/۱۸ درصد و در محتوای کتاب‌های فارسی دوم دوره

راهنمایی ۲/۴۷ درصد و در محتوای کتاب‌های فارسی سوم دوره راهنمایی ۲/۳۶ درصد به مؤلفه‌های خلاقیت توجه شده است (محمدی کمرسخ، ۱۳۸۹). در پژوهشی دیگر نتایج حاکی از آن بود که کتاب‌های مورد بررسی دارای قدرت پرورش قوه خلاقیت و تفکر خلاق نبوده‌اند و در این زمینه بسیار ضعیف هستند (مزیدی و گلزاری، ۱۳۹۰). تحلیل محتوای کتاب علوم تجربی دوم راهنمایی و پنجم ابتدایی نیز نتایج مشابهی را نشان داد و بین سطوح گوناگون خلاقیت گیلفورد تعادل مناسبی وجود نداشت (سلیمی و عصاره، ۱۳۹۲؛ ساداتی، صفری و جمشیدی ۱۳۹۶). در پژوهشی دیگر، پژوهشگران دریافتند که مؤلفه‌های خلاقیت در تصاویر کتاب ریاضی ششم ابتدایی از توزیع نرمال برخوردار نیستند (رحیمی، عصاره و صالح صدق‌پور، ۱۳۹۳)؛ اما کتاب فرهنگ و هنر پایه هفتم، هشتم و نهم از نظر میزان برخورداری از مؤلفه‌های خلاقیت از دیدگاه گیلفورد و بیکاردز^۱ در هر دو بخش متن و تصاویر وضعیت مطلوبی دارد (جوکار و بارانی، ۱۳۹۶). از گیلدی و اسین^۲ (۲۰۱۲) در پژوهشی به بررسی کتاب‌های درس ریاضی دوره ابتدایی وزارت آموزش و پرورش ترکیه از لحاظ توجه به خلاقیت و نوآوری پرداختند. نتایج حاکی از آن بود که عوامل خلاقیت در کتاب‌های درسی ریاضی دوره ابتدایی از توزیع نرمالی برخوردار نبوده و درصد به کارگیری نشانه‌های خلاقیت در برنامه درسی این کتاب‌ها کمتر از حد معمول بوده است. علی‌آقا، فرج‌الهی و شاه‌محمدی^۳ (۲۰۱۴) دریافتند که از مجموع محتوای کتاب علوم تجربی دوم راهنمایی، تنها ۳۵/۳۱ درصد از مطالب، خلاقیت گیلفورد را مدنظر قرار داده و از کل محتوای کتاب، ۵۵/۷۱ درصد از کل محتوای کتاب توجه به تفکر همگرا داشته است.

ب. پژوهش‌های انجام‌شده در ارتباط با ارزیابی کتاب‌های کودکان از لحاظ محتوا و ظاهر

نتایج پژوهش فضل‌علی در سال ۱۳۸۸ برای تصاویر کتاب‌های داستانی کودکان گروه سنی ب و ج نشان می‌دهد که تصاویر کتاب‌ها در مواردی همچون نوآوری و جنبه آموزشی ضعف داشته و معیار مدونی برای خلق تصاویر کتاب‌های کودکان از سوی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان وجود ندارد. نصیحت مستقیم، پیش‌داوری و تعصب نسبت به موضوع از مشکلات عمده داستان‌ها در کیفیت محتواست؛ رساندن نتیجه مورد نظر به خواننده همراه با پند و شعار و ترسیم مبالغه‌آمیز شخصیت‌ها از مشکلات داستان‌ها در بخش ساخت و پرداخت است. سلیس و روان نبودن زبان اثر متناسب با توانایی‌های خوانندگان نیز عمده‌ترین مشکلات داستان‌ها از نظر زبان و بیان و شیوه نگارش به شمار می‌آیند. علاوه بر این تصاویر به کار رفته در کتاب‌ها از

1. Bickards

2. Ozgeldi and Esen

3. Alagha, Farajollahi, and Shahmohammadi

کیفیت هنری برخوردار نبوده و قادر به تحریک خلاقیت کودکان نیستند (محمدی، ۱۳۸۹). تصاویری که در کتاب‌های کودکان به کار گرفته می‌شود از جذابیت لازم نیز برخوردار نیست (نوکاریزی و ضیغمی، ۱۳۹۲). در پژوهشی که با هدف تحلیل محتوای تصاویر کتاب‌های داستانی کودکان رده سنی ب و ج انجام گرفت مشخص شد کتاب‌ها در زمینه‌های سطریندی، تناسب متن نگارش شده با رده سنی، استفاده از کاغذ مناسب و درج رده سنی عملکرد خوبی داشتند و در موضوعات درج شماره صفحه، طراحی آستر بدرقه توجه کمتری نشان داده بودند (میرحسینی، اباذری و معدنی، ۱۳۹۲). پژوهش‌های دیگر نشان دادند که بسیاری از ناشران کتاب کودک، معیار مدونی برای خلق کتاب‌های تصویری کودکان و همچنین خلق تصاویر آن پیش از چاپ ندارند (علی‌پور، شیخ‌زاده و ده‌ار، ۱۳۹۲). در مقاله‌ای دیگر به بررسی کتاب‌های مرجع کودکان و نوجوانان از نظر اعتبار، وسعت و کیفیت پرداخته شد. یافته‌ها نشان داد که ۷۶/۴ درصد کتاب‌ها دارای ظاهر و چاپ رغبت‌انگیز و ۲۷/۳ درصد از آثار دارای صفحه‌آرایی هنری بوده‌اند (فلسفین و نوروزی، ۱۳۹۴). اگرچه دیگر یافته‌ها نشان می‌دهند که کتاب‌های بازاری فاقد قواعد هنری و ادبی و به طور معمول فاقد خلاقیت و جذابیت می‌باشند (کرباسی، پریخ و صنعت‌جو، ۱۳۹۴).

یافته‌های پژوهش گونن، دوموسقلو و سورکان^۱ (۲۰۰۹) نشان داد که کتاب کودک باید به راحتی قابل حمل باشد. تصاویر باید ساده و مناسب و میزان بیشتری از صفحه را به خود اختصاص دهند و متناسب با رده سنی کودکان باشد. داستان کتاب دارای مقدمه، قسمت بدنه و نتیجه بوده و هدفی را دنبال کند و دارای وزن و آهنگ و از نظر لغات غنی باشد. نتایج حاصل از این پژوهش، حاکی از آن است که ویژگی‌های کتاب‌های مصور نیازهای خواسته شده را برطرف نمی‌کنند. آیگان و عباسی^۲ (۲۰۱۴) به بررسی کتاب‌های داستانی تصویری منتشر شده برای گروه سنی ۴ تا ۸ سال بین سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۱۳ و ارزیابی تصاویر این کتاب‌ها با استفاده از معیارهایی توسط متخصصین پرداختند. یافته‌ها نشان می‌دهد که در ۱۰۰ درصد کتاب‌ها تصاویر رنگی و در ۶۸ درصد از کتاب‌ها، تصاویر جذاب و دارای رنگ‌های منطبق با زندگی واقعی هستند و برخی از رنگ‌های خاص به منظور تحریک تخیل استفاده شده است. بارزا و ساشودولتز^۳ (۲۰۱۷) پژوهشی را با عنوان «تصاویر، اولویت انتخاب کتاب کودکان از نظر والدین مسلمان امارات متحده عربی» انجام دادند. نتایج حاکی از آن بود که والدین مسلمان در انتخاب کتاب برای کودکان خود ۸۳ درصد، تصاویر را بیشتر از هر چیز دیگری مورد توجه قرار می‌دهند و ابراز داشته‌اند که تصاویر باید با فرهنگ و ارزش‌های فرهنگی و

1. Gönen, Durmuşoğlu and Severcan

2. Aygün and Abacı

3. Barza and Suchodoletz

سنت‌های محلی آن‌ها مطابقت داشته و آن‌ها را توسعه دهد؛ بنابراین ابتدا جذابیت و کیفیت تصاویر را با (۶۰ درصد) و سپس شخصیت‌های داستان و رنگ را مهم تلقی کرده اند.

در جمع‌بندی پژوهش‌های انجام شده می‌توان گفت که عوامل خلاقیت در کتاب‌های درسی از توزیع نرمالی برخوردار نبوده و درصد به کارگیری مؤلفه‌های خلاقیت در برنامه درسی این کتاب‌ها کمتر از حد معمول بوده است و نیمی از کل محتوای کتاب‌ها توجه به تفکر همگرا داشته است. نتایج ارزیابی‌های دیگر نشان دادند که در کتاب‌های درسی و غیردرسی رده‌های مختلف (الف، ب و ج) در ایران، نارسایی‌هایی نظیر عدم تناسب محتوا با توان ذهنی مخاطبین، عدم تناسب محتوا با علایق آنان، عدم توجه به سبک و شیوه نگارش، عدم توجه به تصویر و رنگ وجود دارد. با این حال، نویسندگان، تصویرگران و ویراستاران همچنان خود را ملزم به رعایت این اصول نمی‌دانند و کتاب کودک راهی طولانی را برای غنی‌تر شدن پیش رو دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است و چون در این پژوهش به توصیف و مطالعه آنچه هست پرداخته می‌شود، لذا این پژوهش از لحاظ روش اجراء، از نوع پژوهش‌های توصیفی است. پژوهشگران این مقاله برای گردآوری داده‌های خود از سیاهه واری محقق ساخته^۱ و روش تحلیل محتوا استفاده کرده اند، به همین دلیل این پژوهش یک پژوهش توصیفی از نوع پیمایشی است.

داستان‌های فارسی کودکان رده سنی الف و ب که در قالب کتاب چاپی منتشر شده اند، جامعه این پژوهش را شکل می‌دهند. به علت بالا بودن تعداد این کتاب‌ها، به صورت نمونه‌گیری هدفمند، کتاب‌های پرتیراژ سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ در نظر گرفته شدند. دلیل انتخاب این بازه زمانی، بررسی و تحلیل جدیدترین و به‌روزترین کتاب‌های کودکان است که آمار آن‌ها به صورت کامل در دسترس بود. تیراژ بالای کتاب نشان‌دهنده آن است که این منبع به هر دلیلی بیش از دیگر منابع در دسترس و در اختیار جامعه مخاطب قرار گرفته است. بنابراین در نظر گرفتن آن‌ها به عنوان نمونه پژوهش و انجام ارزیابی بر روی آن‌ها می‌تواند نشان دهد که بخش قابل‌توجهی از بازار نشر کتاب کودک از نظر به کارگیری مؤلفه‌های خلاقیت در چه سطحی قرار دارند و منابعی که بیشتر در دسترس اند دارای چه ویژگی‌هایی هستند. در این پژوهش، کتاب‌های پرتیراژ با در نظر گرفتن خط برش در هر سال و در هر رده سنی الف و ب به صورت جداگانه تعیین شده اند. خط برش به گونه‌ای تعیین شد که بر اساس آمارهای در دسترس، در بین شمارگان کتاب‌ها، فاصله

1. researcher-made checklist

۲. اطلاعات این کتاب‌ها از سایت خانه کتاب ایران دریافت شده است.

قابل توجهی از نظر تیراژ مشاهده می‌شد. پس از آن تنها کتاب‌های پرتیراژ در دسترس (کتاب‌های موجود در کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتابخانه‌های عمومی شهر اصفهان و مجموعه‌های شخصی) انتخاب شده و مورد بررسی قرار گرفتند که تعداد آن‌ها ۵۵ مورد بود. بنابراین این نمونه به روش غیراحتمالی اتفاقی یا در دسترس انتخاب شد.

برای ساخت ابزار پژوهش (سیاهه واری)، مطالعه کتابخانه‌ای انجام گرفت. این بخش شامل بررسی و مطالعه انواع متون فارسی و انگلیسی (کتاب، مقالات و ...) در رابطه با ادبیات مربوط به مؤلفه‌های کتاب‌های چاپی کودکان و مؤلفه‌های خلاقیت گیلفورد است. پس از تهیه سیاهه کاملی از مؤلفه‌های ظاهری و محتوایی ارزیابی کتاب‌های کودکان رده سنی الف و ب و ادغام و حذف مؤلفه‌های تکراری، با همکاری سه متخصص حوزه روانشناسی کودک و خلاقیت، این مؤلفه‌ها در هر یک از چهار گروه خلاقیت گیلفورد و بر اساس محدوده مفهومی آنان، تقسیم‌بندی شدند. سپس، سیاهه واری تهیه شده بر اساس طیف لیکرت^۱ ۵ تایی از ۱ تا ۵ (بسیار ضعیف تا بسیار قوی) تنظیم گردید. در نهایت ابزار پژوهش در سه بخش (اطلاعات کتاب‌شناختی اثر، ویژگی‌های ظاهری و محتوایی مربوط به خلاقیت و دیگر ویژگی‌های ظاهری و محتوایی مهم در ارزیابی کتاب کودک) تنظیم شد. سیاهه واری در اختیار متخصصان حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی و روان‌شناسی کودک قرار گرفت و نظرات آنان بر روی سیاهه اعمال گردید و به این صورت روایی ابزار مورد تأیید قرار گرفت.

از این ابزار برای تحلیل محتوای نمونه یاد شده استفاده شد. جهت اطمینان از صحت انجام روش تحلیل محتوا و اطمینان از عدم دخالت استنباط‌های شخصی پژوهشگران در نتایج تحلیل محتوا، از بین ۵۵ کتاب مورد بررسی و تحلیل شده در این پژوهش، ۳ کتاب به صورت تصادفی انتخاب و در اختیار یک ناشر، یک نویسنده و یک تصویرگر قرار داده شد. نتایج پاسخگویی آن‌ها با نظرات پژوهشگران مشابه و نزدیک بود؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که کار پژوهشگران با کیفیت نسبتاً خوبی انجام شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمارهای توصیفی و تحلیل و نرم‌افزارهای اکسل و اس پی اس استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

۱. یافته‌های توصیفی پژوهش

در این بخش به توصیف اطلاعات کتاب‌شناختی کتاب‌های مورد بررسی توسط پژوهشگران پرداخته می‌شود. در پژوهش حاضر تعداد ۵۵ کتاب گروه سنی الف و ب از لحاظ ظاهر و محتوا بررسی شد که تمامی آن‌ها دارای نویسندگان ایرانی بودند. اطلاعات رده سنی کتاب‌های مورد بررسی در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. گروه سنی کتاب‌های مورد بررسی

درصد	فراوانی	رده سنی
۳۸/۲	۲۱	الف
۶۱/۸	۳۴	ب
۱۰۰	۵۵	جمع کل

بر اساس جدول ۱، ۳۸/۲ درصد (۲۱ عدد) از کتاب‌های مورد بررسی برای کودکان گروه سنی الف و ۶۱/۸ درصد (۳۴ عدد) برای کودکان گروه سنی ب است. همچنین بر اساس جدول ۲، از بین ۵۵ کتاب مورد بررسی سال‌های ۹۰ تا ۹۵، سال‌های ۹۱ و ۹۵ بیشترین تعداد کتاب را با ۲۰ درصد و ۱۸/۲ درصد و سال‌های ۹۰ و ۹۳ کمترین تعداد را با ۱۴/۵ درصد به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۲. سال انتشار کتاب‌های مورد بررسی

درصد	فراوانی	سال انتشار
۱۴/۵	۸	۱۳۹۰
۲۰	۱۱	۱۳۹۱
۱۶/۴	۹	۱۳۹۲
۱۴/۵	۸	۱۳۹۳
۱۶/۴	۹	۱۳۹۴
۱۸/۲	۱۰	۱۳۹۵
۱۰۰	۵۵	جمع کل

جدول ۳، تیراژ کتاب‌های مورد بررسی را نشان می‌دهد و همان‌طور که مشخص است اکثریت کتاب‌های مورد بررسی بین ۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ تیراژ داشته‌اند.

جدول ۳. تیراژ کتاب‌های مورد بررسی

تیراژ	فراوانی	درصد
زیر ۵۰۰۰	۱۰	۱۸/۲
۵۰۰۰ - ۱۰۰۰۰	۲۳	۴۲/۸
۱۱۰۰۰ - ۱۵۰۰۰	۱	۱/۸
۱۶۰۰۰ - ۲۰۰۰۰	۱	۱/۸
۲۱۰۰۰ - ۳۰۰۰۰	۱	۱/۸
۳۱۰۰۰ - ۵۰۰۰۰	۵	۹/۱
۵۱۰۰۰ - ۱۰۰۰۰۰	۸	۱۴/۶
بالای ۱۰۰۰۰۰	۶	۹/۹
جمع کل	۵۵	۱۰۰

قیمت کتاب یکی از مؤلفه‌هایی است که می‌تواند بر تیراژ آن نیز تأثیر داشته باشد. بر اساس جدول ۴، اکثریت کتاب‌های مورد بررسی ۵۰۰۰ تومان و کمتر قیمت داشته‌اند.

جدول ۴. قیمت کتاب‌های مورد بررسی

قیمت	فراوانی	درصد
زیر ۱۰۰۰ تومان	۱۹	۳۴/۵
۱۰۰۰ تا ۵۰۰۰ تومان	۲۶	۵۸/۲
۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ تومان	۳	۵/۵
بالای ۱۰۰۰۰ تومان	۱	۱/۸
جمع کل	۵۵	۱۰۰

۲. پاسخ به پرسش‌های پژوهش

در این بخش به نتایج تحلیل محتوای ۵۵ کتاب با مشخصات فوق و بر اساس سیاهه واریسی مورد استفاده در این پژوهش پرداخته می‌شود.

پرسش اول پژوهش: تا چه اندازه مؤلفه سیالی (روانی) در ظاهر و محتوای کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ به کار گرفته شده است؟

جهت پاسخ به این سؤال با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای، میانگین نمره مؤلفه سیالی با میانگین فرضی ۳ (حد متوسط در طیف لیکرت) مورد مقایسه قرار گرفت که نتایج آن در جدول ۵، ارائه شده است.

جدول ۵. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای تعیین میزان به کارگیری مؤلفه سیالی در ظاهر و محتوای کتاب‌ها (مقایسه میانگین با میانگین فرضی ۳)

میانگین	آماره آزمون (T)	مقدار احتمال (p)
۲/۸۶	-۲/۹۲	۰/۰۰

بر اساس نتایج جدول ۵، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان پذیرفت که میزان به کارگیری مؤلفه سیالی در ظاهر و محتوای کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ کمتر از حد متوسط ($p < ۰/۰۵$) است.

در جدول ۶، نتایج آزمون T تک نمونه‌ای، جهت مقایسه میانگین نمره هر یک از گویه‌های مؤلفه سیالی با میانگین فرضی ۳ (حد متوسط در طیف لیکرت) ارائه شده است.

جدول ۶. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای تعیین میزان به کارگیری هر یک از گویه‌های مؤلفه سیالی در ظاهر و محتوای کتاب‌ها (مقایسه میانگین با میانگین فرضی ۳)

ردیف	متغیر	نوع مؤلفه	میانگین	آماره آزمون (T)	مقدار احتمال (p)
۱	تنوع رنگ‌های شاد و هیجان‌انگیز در تصاویر	ظاهری	۳/۱۳	۱/۰۲	۰/۳۱
۲	استفاده از تصاویر خلاقانه و غیرکلیشه‌ای	ظاهری	۳/۳۱	۲/۹	۰/۰۰
۳	استفاده از نشانه‌گذاری خلاقانه در متن	ظاهری	۳/۱۱	۱/۶۳	۰/۱۱
۴	ارائه غیرمستقیم معنای واژه‌ها و اصطلاحات نامأنوس	محتوایی	۳/۰۹	۲/۳۲	۰/۰۲
۵	استفاده خلاقانه از لهجه‌های محلی یا گویش‌های عامه	محتوایی	۱	-	-
۶	استفاده از عناصر بصری جذاب در طراحی جلد کتاب	ظاهری	۳/۱۸	۱/۶۹	۰/۰۹
۷	استفاده از سبک زبان و لحن برانگیزاننده عواطف	محتوایی	۳/۱۸	۲/۱۰	۰/۰۴

بر اساس نتایج جدول ۶، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان پذیرفت که تمامی گویه‌ها به جز گویه‌های اول، سوم و پنجم بیش از حد متوسط ($p < ۰/۰۵$) برآورد شده‌اند، به جز گویه پنجم یعنی «استفاده خلاقانه از لهجه‌های محلی یا گویش‌های عامه» در کتاب‌های چاپی پرتیراژ، بقیه در حد متوسط بوده‌اند.

جهت بررسی یکسان بودن اولویت گویه‌های مؤلفه سیالی بر اساس میزان به کارگیری آن‌ها در ظاهر و محتوای کتاب‌ها، از آزمون فریدمن استفاده شد که نتایج آن در جدول ۷، با توجه به نظر پژوهشگران ارائه گردیده است.

جدول ۷. نتایج آزمون فریدمن برای بررسی یکسان بودن اولویت گویه‌های مؤلفه سیالی

مقدار احتمال (p)	آماره آزمون (χ^2)
۰/۰۰	۱۶۱/۶۰

نتایج آزمون فریدمن حاکی از متفاوت بودن اولویت گویه‌های مؤلفه سیالی بر اساس میزان به کارگیری آن‌ها در ظاهر و محتوای کتاب‌ها است ($p < ۰/۰۵$). در جدول ۸، اولویت‌بندی گویه‌ها ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد که استفاده از تصاویر خلاقانه و غیرکلیشه‌ای از مهمترین و برترین گویه‌های رعایت شده در مؤلفه سیالی است.

جدول ۸. اولویت‌بندی گویه‌های مؤلفه سیالی

اولویت	گویه	میانگین رتبه
۱	استفاده از تصاویر خلاقانه و غیرکلیشه‌ای	۴/۸۱
۲	استفاده از عناصر بصری جذاب در طراحی جلد کتاب	۴/۵۸
۳	تنوع رنگ‌های شاد و هیجان انگیز در تصاویر	۴/۵۲
۴	استفاده از سبک زبان و لحن برانگیزاننده عواطف	۴/۵۱
۵	استفاده از نشانه‌گذاری خلاقانه در متن	۴/۲۸
۶	ارائه غیرمستقیم معنای واژه‌ها و اصطلاحات نامأنوس	۴/۲۶
۷	استفاده خلاقانه از لهجه‌های محلی یا گویش‌های عامه	۱/۰۴

پرسش دوم پژوهش: تا چه اندازه مؤلفه انعطاف‌پذیری در ظاهر و محتوای کتاب‌های چاپی

پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ به کار گرفته شده است؟

جهت پاسخ به سؤال دوم پژوهش مجدداً از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شد و نتایج آن در جدول ۹،

قابل مشاهده است.

جدول ۹. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای تعیین میزان به کارگیری مؤلفه انعطاف‌پذیری در ظاهر و محتوای

کتاب‌ها (مقایسه میانگین با میانگین فرضی ۳)

میانگین	آماره آزمون (T)	مقدار احتمال (p)
۳/۱۱	۲/۰۶	۰/۰۴

بر اساس نتایج جدول ۹، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان پذیرفت که میزان به کارگیری مؤلفه انعطاف‌پذیری در ظاهر و محتوای کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ بیش از حد متوسط است ($p < ۰/۰۵$). در جدول ۱۰، نتایج آزمون T تک نمونه‌ای، جهت مقایسه میانگین نمره هر یک از ۷ گویه مؤلفه انعطاف‌پذیری با میانگین فرضی ۳ (حد متوسط در طیف لیکرت) ارائه شده است.

جدول ۱۰. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای تعیین میزان به کارگیری هر یک از گویه‌های مؤلفه انعطاف‌پذیری در

ظاهر و محتوای کتاب‌ها (مقایسه میانگین با میانگین فرضی ۳)

ردیف	متغیر	نوع مؤلفه	میانگین	آماره آزمون (T)	مقدار احتمال (p)
۱	قابلیت تصاویر در جذب کودک به مطالعه	ظاهری	۳/۰۵	۰/۵۱	۰/۶
۲	برخورداری محتوا از تحرک و هیجان لازم	محتوایی	۳/۱۱	۱/۰۹	۰/۲۷
۳	استفاده از قطع و ظاهر خلاقانه با توجه به موضوع	ظاهری	۳/۲۷	۳/۴۱	۰/۰۰
۴	امکان ارتباط متن با ساختارهای فکری، اجتماعی و شخصیتی مخاطب	محتوایی	۳/۱۳	۲/۴۳	۰/۰۱
۵	استفاده از بیان غیرمستقیم برای انتقال مفاهیم و احساسات	محتوایی	۳/۳۳	۴/۴۴	۰/۰۰
۶	پرهیز از استفاده از کلیشه‌ها	محتوایی	۳/۱۱	۱/۵۱	۰/۱۳
۷	تناسب متن نسبت به تصاویر	ظاهری	۲/۷۸	-۲/۱۹	۰/۰۳

بر اساس نتایج جدول ۱۰، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان پذیرفت که گویه‌های ۳، ۴ و ۵ بیش از حد متوسط، گویه ۷ کمتر از حد متوسط و گویه‌های ۱، ۲ و ۶ در حد متوسط ارزیابی شده‌اند. جهت بررسی یکسان بودن اولویت گویه‌های مؤلفه انعطاف‌پذیری بر اساس میزان به کارگیری آن‌ها در ظاهر و محتوای کتاب‌ها، از آزمون فریدمن استفاده شد که نتایج آن در جدول ۱۱، ارائه گردیده است.

جدول ۱۱. نتایج آزمون فریدمن برای بررسی یکسان بودن اولویت گویه‌های مؤلفه انعطاف‌پذیری

مقدار احتمال (p)	آماره آزمون (χ^2)
۰/۰۰	۲۹/۱۵

نتایج آزمون فریدمن حاکی از متفاوت بودن اولویت گویه‌های مؤلفه انعطاف‌پذیری بر اساس میزان به کارگیری آن‌ها در ظاهر و محتوای کتاب‌ها است ($p < ۰/۰۵$). در جداول ۱۲، اولویت‌بندی گویه‌ها ارائه شده است.

جدول ۱۲. اولویت‌بندی گویه‌های مؤلفه انعطاف‌پذیری

اولویت	گویه	میانگین رتبه
۱	استفاده از بیان غیرمستقیم برای انتقال مفاهیم و احساسات	۴/۶۴
۲	استفاده از قطع و ظاهر خلاقانه با توجه به موضوع	۴/۴۹
۳	امکان ارتباط متن با ساختارهای فکری، اجتماعی و شخصیتی مخاطب	۴/۰۳
۴	پرهیز از استفاده از کلیشه‌ها	۳/۹۷
۵	برخورداری محتوا از تحرک و هیجان لازم	۳/۹۵
۶	قابلیت تصاویر در جذب کودک به مطالعه	۳/۸۴
۷	تناسب متن نسبت به تصاویر	۳/۰۸

پرسش سوم پژوهش: تا چه اندازه مؤلفه اصالت در ظاهر و محتوای کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ به کار گرفته شده است؟

جهت پاسخ به سؤال سوم پژوهش مبنی بر این که تا چه اندازه مؤلفه اصالت در ظاهر و محتوای کتاب‌ها به کار گرفته شده است، با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای، میانگین نمره مؤلفه اصالت با میانگین فرضی ۳ (حد متوسط در طیف لیکرت) مورد مقایسه قرار گرفت که بر اساس نتایج جدول ۱۳، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان پذیرفت که میزان به کارگیری مؤلفه اصالت در ظاهر و محتوای کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ بیش از حد متوسط است ($p < ۰/۰۵$).

جدول ۱۳. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای تعیین میزان به کارگیری مؤلفه اصالت در ظاهر و محتوای کتاب‌ها (مقایسه میانگین با میانگین فرضی ۳)

میانگین	آماره آزمون (T)	مقدار احتمال (p)
۳/۱۵	۲/۲۱	۰/۰۳

در جدول ۱۴، نتایج آزمون T تک نمونه‌ای، جهت مقایسه میانگین نمره هر یک از گویه‌های مؤلفه اصالت با میانگین فرضی ۳ (حد متوسط در طیف لیکرت) ارائه شده است.

جدول ۱۴. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای تعیین میزان به کارگیری هر یک از گویه‌های مؤلفه اصالت در ظاهر و محتوای کتاب‌ها (مقایسه میانگین با میانگین فرضی ۳)

ردیف	متغیر	نوع مولفه	میانگین	آماره آزمون (T)	مقدار احتمال (p)
۱	استفاده از تصاویر با قابلیت ایجاد خلاقیت در کودکان	ظاهری	۲/۹۳	-۰/۷۵	۰/۴۵
۲	خلاقیت در طرح داستان	محتوایی	۳/۳۸	۳/۲۵	۰/۰۰
۳	تناسب فضای سفید در هر صفحه نسبت به متن و تصویر	ظاهری	۲/۹۵	-۰/۴۶	۰/۶۴
۴	استفاده از پیام‌های ارزشمند و جدید	محتوایی	۳/۷۱	۶/۹۰	۰/۰۰
۵	همخوانی با رویاها، دل‌مشغولی‌ها و علایق کودکان	محتوایی	۳/۱۶	۱/۷۶	۰/۰۸
۶	قدرت برقراری ارتباط کودکان با شخصیت‌های داستان	محتوایی	۳/۳۳	۳/۳۶	۰/۰۰
۷	استفاده از تصاویر بدیع مرتبط با متن	ظاهری	۳/۱۶	۱/۵۴	۰/۱۲
۸	استفاده از سبک نقاشی نوین و مرتبط با متن	ظاهری	۳/۲۰	۱/۹۶	۰/۰۶
۹	به کارگیری قلم نوشتاری نامتعارف / غیر رایج	ظاهری	۲/۶۲	-۳/۱۰	۰/۰۰

بر اساس نتایج جدول ۱۴، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان پذیرفت که بیشترین میانگین مربوط به گویه‌های دوم، چهارم و ششم است که بیش از حد متوسط ارزیابی شدند. بقیه گویه‌ها در حد متوسط بوده و تنها گویه‌ای که دارای میانگین کمتر از حد متوسط بود، گویه «به کارگیری قلم نوشتاری نامتعارف / غیر رایج» بود. جهت بررسی یکسان بودن اولویت گویه‌های مؤلفه اصالت بر اساس میزان به کارگیری آن‌ها در ظاهر و محتوای کتاب‌ها، از آزمون فریدمن استفاده شد که نتایج آن در جدول ۱۵، ارائه گردیده است.

جدول ۱۵. نتایج آزمون فریدمن برای بررسی یکسان بودن اولویت گویه‌های مؤلفه اصالت

آماره آزمون (χ^2)	مقدار احتمال (p)
۸۱/۷۹	۰/۰۰

نتایج آزمون فریدمن حاکی از متفاوت بودن اولویت گویه‌های مؤلفه اصالت بر اساس میزان به کارگیری آن‌ها در ظاهر و محتوای کتاب‌ها است ($p < ۰/۰۵$). در جدول ۱۶، اولویت‌بندی گویه‌ها ارائه شده است.

جدول ۱۶. اولویت‌بندی گویه‌های مؤلفه اصالت

اولویت	گویه	میانگین رتبه
۱	استفاده از پیام‌های ارزشمند و جدید	۶/۸۴
۲	خلاقیت در طرح داستان	۵/۶۹
۳	قدرت برقراری ارتباط کودکان با شخصیت‌های داستان	۵/۵۳
۴	استفاده از سبک نقاشی نوین و مرتبط با متن	۵/۱۴
۵	استفاده از تصاویر بدیع مرتبط با متن	۴/۹۵
۶	همخوانی با رویاها، دل‌مشغولی‌ها و علایق کودکان	۴/۹۱
۷	تناسب فضای سفید در هر صفحه نسبت به متن و تصویر	۴/۳۷
۸	استفاده از تصاویر با قابلیت ایجاد خلاقیت در کودکان	۴/۲۹
۹	به کارگیری قلم نوشتاری نامتعارف / غیر رایج	۳/۲۸

پرسش چهارم پژوهش: تا چه اندازه مؤلفه بسط در ظاهر و محتوای کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ به کار گرفته شده است؟

جهت بررسی مؤلفه «بسط»، تعداد ۵ گویه مطرح شده است. جهت پاسخ به سؤال چهارم پژوهش مبنی بر این که تا چه اندازه مؤلفه بسط در ظاهر و محتوای کتاب‌ها به کار گرفته شده است، با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای، میانگین نمره مؤلفه بسط با میانگین فرضی ۳ (حد متوسط در طیف لیکرت) مورد مقایسه قرار گرفت که نتایج آن در جدول ۱۷، ارائه شده است.

جدول ۱۷. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای تعیین میزان به کارگیری مؤلفه بسط در ظاهر و محتوای کتاب‌ها

(مقایسه میانگین با میانگین فرضی ۳)

میانگین	آماره آزمون (T)	مقدار احتمال (p)
۳/۵۱	۸/۸۵	۰/۰۰

بر اساس نتایج جدول ۱۷، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان پذیرفت که میزان به کارگیری مؤلفه بسط در ظاهر و محتوای کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ بیش از حد متوسط ($p < ۰/۰۵$) است. در جدول ۱۸، نتایج آزمون T تک نمونه‌ای، جهت مقایسه میانگین نمره هر یک از گویه‌های مؤلفه بسط با میانگین فرضی ۳ (حد متوسط در طیف لیکرت) ارائه شده است.

جدول ۱۸. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای تعیین میزان به‌کارگیری هر یک از گویه‌های مؤلفه بسط در ظاهر و محتوای کتاب‌ها (مقایسه میانگین با میانگین فرضی ۳)

ردیف	متغیر	نوع مؤلفه	میانگین	آماره آزمون (T)	مقدار احتمال (p)
۱	انعکاس جزئیات تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی	محتوایی	۳/۱۳	۲/۱۸	۰/۰۳
۲	استفاده از عنوان جذاب و مرتبط با موضوع	ظاهری	۳/۶۴	۴/۰۶	۰/۰۰
۳	استفاده از رنگ‌های متنوع و مناسب در حروف و زمینه	ظاهری	۲/۷۳	-۲/۶۷	۰/۰۱
۴	به رسمیت شناختن حقوق انسان‌ها، حیوانات و ...	محتوایی	۳/۸۷	۹/۸۶	۰/۰۰
۵	برخورداری از مضامین انسانی مانند همدردی، ایمان و عشق	محتوایی	۴/۱۸	۹/۶۹	۰/۰۰

بر اساس نتایج جدول ۱۸، با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان پذیرفت که تمامی گویه‌های این مؤلفه به جز گویه شماره سه یعنی «استفاده از رنگ‌های متنوع و مناسب در حروف و زمینه» که کمتر از حد متوسط ارزیابی گردید، تماماً دارای میانگینی بیش از حد متوسط ($p < ۰/۰۵$) بودند. جهت بررسی یکسان بودن اولویت گویه‌های مؤلفه بسط بر اساس میزان به‌کارگیری آن‌ها در ظاهر و محتوای کتاب‌ها، از آزمون فریدمن استفاده شد که نتایج آن در جدول ۱۹، ارائه گردیده است.

جدول ۱۹. نتایج آزمون فریدمن برای بررسی یکسان بودن اولویت گویه‌های مؤلفه بسط

آماره آزمون (χ^2)	مقدار احتمال (p)
۸۵/۰۷	۰/۰۰

نتایج آزمون فریدمن حاکی از متفاوت بودن اولویت گویه‌های مؤلفه بسط بر اساس میزان به‌کارگیری آن‌ها در ظاهر و محتوای کتاب‌ها است ($p < ۰/۰۵$). در جدول ۲۰، اولویت‌بندی گویه‌ها ارائه شده است.

جدول ۲۰. اولویت‌بندی گویه‌های مؤلفه بسط

اولویت	گویه	میانگین رتبه
۱	برخورداری از مضامین انسانی مانند همدردی، ایمان و عشق	۴/۰۵
۲	به رسمیت شناختن حقوق انسان‌ها، حیوانات و ...	۳/۵۱
۳	استفاده از عنوان جذاب و مرتبط با موضوع	۳/۲۵
۴	انعکاس جزئیات تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی	۲/۳۲
۵	استفاده از رنگ‌های متنوع و مناسب در حروف و زمینه	۱/۸۶

پرسش پنجم پژوهش: کدام مؤلفه خلاقیت گیلفورد (سیالی، انعطاف‌پذیری، اصالت و بسط) در کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ دارای بالاترین اولویت است؟ جهت بررسی یکسان بودن اولویت مؤلفه‌های خلاقیت بر اساس میزان به کارگیری آن‌ها در ظاهر و محتوای کتاب‌ها، از آزمون فریدمن استفاده شد که نتایج آن در جدول ۲۱، ارائه گردیده است.

جدول ۲۱. نتایج آزمون فریدمن برای بررسی یکسان بودن اولویت مؤلفه‌های خلاقیت

آماره آزمون (χ^2)	مقدار احتمال (p)
۸۱/۵۷	۰/۰۰

نتایج آزمون فریدمن حاکی از متفاوت بودن اولویت مؤلفه‌های خلاقیت بر اساس میزان به کارگیری آن‌ها در ظاهر و محتوای کتاب‌ها است. در جدول ۲۲، اولویت‌بندی گویه‌ها ارائه شده است.

جدول ۲۲. اولویت‌بندی مؤلفه‌های خلاقیت

اولویت	مؤلفه	میانگین رتبه
۱	بسط	۳/۶۲
۲	اصالت	۲/۵۴
۳	انعطاف‌پذیری	۲/۴۲
۴	سیالی	۱/۴۳

پرسش ششم پژوهش: تا چه اندازه معیارهای مهم ارزیابی کتاب‌ها (مؤلفه‌های غیرمرتبط با خلاقیت) در ظاهر و محتوای کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ به کار گرفته شده است؟

در پژوهش حاضر ۵۵ کتاب چاپی پرتیراژ رده سنی الف و ب از لحاظ دیگر معیارهای ظاهری و محتوایی مورد بررسی قرار گرفتند. جهت تعیین میزان به کارگیری دیگر معیارهای ظاهری و محتوایی کتاب‌های مورد بررسی توسط پژوهشگران، با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای، میانگین نمره به دست آمده برای هر یک از معیارها با میانگین فرضی ۳ (حد متوسط در طیف لیکرت) مورد مقایسه قرار گرفت که نتایج آن در جدول ۲۳، ارائه شده است.

جدول ۲۳. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای برای تعیین میزان به کارگیری دیگر معیارهای ظاهری و محتوایی در کتاب‌های مورد بررسی (مقایسه میانگین با میانگین فرضی ۳)

ردیف	متغیر	نوع مؤلفه	میانگین	آزمون (T) اماره	مقدار احتمال (p)
۱	به کارگیری زبان ساده، روان و گیرا	محتوایی	۴/۲۲	۱۳/۱۷	۰/۰۰
۲	شخصیت‌های قابل قبول و باورپذیر	محتوایی	۳/۹۶	۱۲/۴۰	۰/۰۰
۳	نگارش گفتگوهای داستانی قابل باور و در خدمت پیشبرد داستان	محتوایی	۳/۴۵	۵/۸۹	۰/۰۰
۴	بهره‌گیری از زبان تصویری مناسب و قابل فهم با توجه به رده سنی	ظاهری	۳/۴۲	۳/۵۴	۰/۰۰
۵	خلق شخصیت‌های زیبا، جذاب و منطبق با متن	محتوایی	۳/۲۴	۲/۲۸	۰/۰۲
۶	مرغوبیت صحافی و کاغذ مورد استفاده	ظاهری	۳/۲۷	۳/۲۵	۰/۰۰
۷	تناسب مطالب و حجم آن‌ها با گروه سنی مخاطب	محتوایی	۳/۰۴	۰/۲۸	۰/۷۸
۸	به دور بودن محتوا از پیش‌داوری و القا	محتوایی	۳/۳۱	۴/۹۱	۰/۰۰
۹	تناسب واژگان مورد استفاده با گنجینه لغات مخاطب	محتوایی	۳/۶۷	۸/۱۷	۰/۰۰
۱۰	تناسب فاصله سطور نسبت به هم	ظاهری	۳/۲۴	۲/۸۸	۰/۰۰
۱۱	توجه به جزئیات تصاویر در هر صفحه با توجه به متن داستان	ظاهری	۳/۷۳	۴/۶۴	۰/۰۰
۱۲	استفاده از کلماتی چون خلق کردن، ابداع، فکر کردن، ایجاد کردن، ساختن و ... در محتوا	محتوایی	۴/۱۱	۷/۷۱	۰/۰۰
۱۳	تناسب رده‌های درج شده در کتاب با توجه به محتوا، ظاهر	محتوایی	۳/۱۳	۰/۸۸	۰/۳۸

با توجه به جدول ۲۳، بر اساس بررسی ۵۵ کتاب توسط پژوهشگران با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان پذیرفت که: به کارگیری معیارهای «به‌کارگیری زبان ساده، روان و گیرا»، «شخصیت‌های قابل قبول و باورپذیر»، «نگارش گفتگوهای داستانی قابل باور و در خدمت پیشبرد داستان»، «مرغوبیت صحافی و کاغذ مورد استفاده»، «بهره‌گیری از زبان تصویری مناسب و قابل فهم با توجه به رده سنی»، «خلق شخصیت‌های زیبا، جذاب و منطبق با متن»، «مرغوبیت صحافی و کاغذ مورد استفاده»، «به دور بودن محتوا از پیش‌داوری و القا»، «تناسب واژگان مورد استفاده با گنجینه لغات مخاطب»، «تناسب فاصله سطور نسبت به هم»، «توجه به جزئیات تصاویر در هر صفحه با توجه به متن داستان» و «استفاده از کلماتی چون خلق کردن، ابداع، فکر کردن، ایجاد کردن، ساختن و ... در محتوا» در کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ بیش از حد متوسط است ($p < 0/05$) و به کارگیری معیارهای «تناسب مطالب و حجم آن‌ها با گروه سنی مخاطب» و «تناسب رده‌های درج شده در کتاب با توجه به محتوا، ظاهر» در حد متوسط ($p > 0/05$) است. از بین ۱۳ گویه، یازده گویه بیش از حد متوسط ارزیابی شدند و از این بین تنها ۴ مورد آن‌ها ویژگی‌های ظاهری بودند.

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از بهترین شیوه‌های ارتقا فرهنگ مطالعه، توجه به عادات مطالعه کودکان و نوجوانان است. برای شکل‌گیری بهینه و تداوم این عادت نیاز به منابع مناسب، ارزشمند و خلاقانه است. منابعی که با پرهیز از کلیشه‌ها و مکررات دارای نکاتی جذاب و جدید باشند. این خلاقیت باید در افکار و دیدگاه نویسنده، تصویرگر، ناشر و دیگر دست‌اندرکاران کتاب کودک وجود داشته باشد تا در آثار آن‌ها نیز تجلی یابد. یافته‌های برخی پژوهش‌های دیگران نشان می‌دهد که کتاب‌های رده سنی کودک در ایران دارای مؤلفه‌های لازم نیستند (فضلعلی ۱۳۸۸؛ محمدی ۱۳۸۹؛ کرباسی، پریخ و صنعت جو ۱۳۹۴). به همین دلیل این پژوهش در پی پاسخگویی به این پرسش بود که ارزیابی ظاهری و محتوایی کتاب‌های کودکان رده سنی الف و ب از منظر خلاقیت چه وضعیتی را توصیف می‌کند.

بیشترین کتاب‌های بررسی‌شده (۴۲/۸ درصد) دارای تیراژ بین ۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰ بودند و قیمت هزار تا پنج هزار تومان را داشتند (جداول ۳ و ۴). با توجه به این که کلیه کتاب‌ها دارای نویسندگان ایرانی بودند هرگونه تحلیلی که در این بخش ارائه می‌شود متوجه کتاب‌های تألیفی و نه ترجمه ایست و به صورت مستقیم میزان به کارگیری خلاقیت را در این گروه از کتاب‌ها مورد سنجش قرار می‌دهد.

نتایج بررسی مؤلفه سیالی نشان می‌دهد که رعایت نکات ظاهری و محتوایی مرتبط با مؤلفه سیالی کمتر از حد متوسط مورد توجه قرار گرفته‌اند. از بین ۷ گویه این مؤلفه، «استفاده از تصاویر خلاقانه» و «استفاده از عناصر بصری جذاب در طراحی جلد» مرتبط با ظاهر کتاب بودند و «ارائه غیرمستقیم معنای واژه‌ها» یک گویه محتوایی است که هر سه دارای میانگینی بیش از حد متوسط بودند (جدول ۷). تحلیل محتوای ۵۵ کتاب در رابطه با مؤلفه انعطاف‌پذیری، گویای کسب میانگینی بیش از حد متوسط در ظاهر و محتوای کتاب‌هاست. این مؤلفه نیز دارای ۷ گویه بود که از بین آن‌ها دو گویه محتوایی (امکان ارتباط متن با ساختارهای فکری، اجتماعی و شخصیتی و استفاده از بیان غیرمستقیم برای انتقال مفاهیم و احساسات) و یک گویه ظاهری (استفاده از قطع و ظاهر خلاقانه با توجه به موضوع) بیش از حد متوسط ارزیابی شدند (جدول ۱۰). ارزیابی ظاهر و محتوای جامعه پژوهش از بعد اصالت نشان داد که این مؤلفه بیش از حد متوسط ارزیابی شده است. سه گویه محتوایی یعنی «خلاقیت در طرح داستان»، «استفاده از پیام‌های ارزشمند و جدید» و «قدرت برقراری ارتباط کودکان با شخصیت‌های داستان»، بالاترین رتبه‌ها را در بین ۹ گویه به خود اختصاص دادند (جدول ۱۶). مؤلفه آخر خلاقیت یعنی بسط نیز بر اساس جدول ۱۷ توانسته است میانگینی بیش از حد متوسط را به خود اختصاص دهد. سه گویه محتوایی و یک گویه ظاهری نیز در این مؤلفه به همین میزان ارزیابی شدند. «انعکاس جزئیات تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی»، «به رسمیت شناختن حقوق انسان‌ها، حیوانات و غیره»، «برخورداری از مضامین انسانی مانند همدردی، ایمان و عشق» در زمره گویه‌های محتوایی این مؤلفه هستند و «استفاده از عنوان جذاب و مرتبط با موضوع» گویه ظاهری مهم در مؤلفه اصالت است (جدول ۱۸). تنها ۳۱ درصد از گویه‌هایی که میانگینی بیش از حد متوسط داشتند مربوط به ویژگی‌های ظاهری بوده و مابقی تماماً گویه‌های محتوایی را در برمی‌گرفتند.

مجموع مؤلفه‌های خلاقیت دارای ۲۸ گویه بودند که ۱۴ مورد آن‌ها ظاهری و ۱۴ مورد مابقی ویژگی‌های محتوایی بودند و همان‌طور که یافته‌های بالا نشان داد ویژگی‌های محتوایی بیش از ظاهری در کتاب‌ها رعایت شده‌اند و دارای خلاقیت بوده‌اند. نتایج آزمون فریدمن در جداول ۸، ۱۲، ۱۶ و ۲۰ نیز این نتایج را تأیید می‌کند زیرا برترین گویه‌ها به ترتیب برای مؤلفه‌های سیالی، انعطاف‌پذیری، اصالت و بسط عبارتند از «استفاده از تصاویر غیرکلیشه‌ای»، «استفاده از بیان غیرمستقیم برای انتقال مفاهیم»، «استفاده از پیام‌های ارزشمند و جدید»، و «برخورداری از مضامین انسانی مانند همدردی، ایمان و عشق». غیر از گویه اول مابقی تماماً محتوایی و به‌طور کلی مربوط به پیام‌ها و مفاهیمی است که از طریق کتاب قرار است منتقل شود. شاید ناشران، نویسندگان و تصویرگران اثرگذاری محتوا بر روی کودکان را بیشتر از ظاهر می‌پندارند و به همین دلیل بیشتر توجه خود را به محتوای کتاب‌ها مبدول داشته‌اند. اگرچه در فرهنگ ایرانی - اسلامی توجه به

ارزش‌های اخلاقی اهمیت زیادی دارد، با این حال نباید فراموش کرد که اولین چیزی که رده‌های سنی الف و ب به دلیل ناتوانی‌شان در خواندن، مورد توجه قرار می‌دهند ظاهر کتاب است و توجه به مؤلفه‌های خلاقیت در ظاهر اثر می‌تواند موجب جذب کودکان به کتاب در مقایسه با دیگر رسانه‌های الکترونیکی و پررنگ و لعاب باشد.

با توجه به نتایج آزمون فریدمن و یافته‌های به دست آمده از بررسی و تحلیل محتوای ۵۵ کتاب مورد بررسی، از بین ۴ مؤلفه سیالی، انعطاف‌پذیری، اصالت و بسط، مؤلفه «بسط» با میانگین رتبه‌ای ۳/۶۲ (۸۰ درصد)، بیشتر از سایر مؤلفه‌ها در کتاب‌های چاپی پرتیراژ کودکان رده سنی الف و ب در سال‌های ۹۰ تا ۹۵ به کار گرفته شده است. در حالی که مؤلفه «سیالی» کمترین رتبه را به خود اختصاص داده است. «سیالی» به معنای تعداد واقعی ایده‌ها و راه‌حل‌های پیشنهادی است (سلیمی و عصاره، ۱۳۹۲) و به توانایی تولید پاسخ‌های فراوان برای یک پرسش یا مسئله‌ای بازگفته می‌شود (امیرتیموری و دیگران، ۱۳۹۲). وقتی این مؤلفه در پایین‌ترین رتبه قرار گرفته است یعنی این‌که توانایی نویسنده، تصویرگر و ویراستار ایرانی در تولید ایده‌های فراوان و پرورش راهکارها و پاسخ‌های احتمالی در خصوص مسائل مختلفی که کودکان از لحاظ فکری با آن درگیرند چندان بالا نیست. این عدم توانمندی می‌تواند در هر یک از عناصر ظاهری و محتوایی کتاب‌های کودکان ظهور کرده و ریشه در مسائل مختلفی داشته باشد. این مسئله و مشکل با وجود اهمیت خود، قابل رفع است زیرا خلاقیت را می‌توان آموخت و انواع تفکر را می‌توان آموزش داد. بنابراین با برگزاری دوره‌هایی مناسب و با کیفیت برای دست‌اندرکاران تهیه کتاب کودک می‌توان امیدوار بود که شاهد رشد بیشتری در به کارگیری مؤلفه‌های خلاقیت در کتاب‌های کودکان باشیم؛ اما بسط یعنی توجه به جزئیات در حین انجام یک فعالیت و اندیشه بسط یافته به کلیه جزئیات لازم یک طرح می‌پردازد و در تلاش است تا چیزی را از قلم نیاندازد (شهمیر، ۱۳۹۲). بنابراین نویسنده، تصویرگر و ویراستار ایرانی در توجه به جزئیات و گسترش ایده در هر یک از عناصر ظاهری و محتوایی کتاب‌های کودکان رده سنی الف و ب تواناتر از سایر مؤلفه‌های خلاقیت بوده‌اند. اگرچه از بین چهار مؤلفه خلاقیت در این پژوهش، سه مؤلفه بیش از حد متوسط ارزیابی شدند ولی مقدار میانگین آن‌ها نشان‌دهنده قدرت و توانمندی در حوزه خلاقیت نیست و نتایج محمدی‌کمرسخ (۱۳۸۹) نیز این مسئله را تأیید می‌کند.

تصاویر در کتاب‌ها باید قدرت حرکت و روایت داشته باشد (گونن، دوموسقلو و سورکان، ۲۰۰۹)؛ اما به غیر از گویه استفاده از تصاویر غیرکلیشه‌ای که با توجه به معنی‌دار بودن آزمون کمی بیش از حد متوسط ارزیابی شده است، مابقی گویه‌های مربوط به رنگ و تصویر (جدول ۶ گویه‌های ۱ و ۶؛ جدول ۱۰ گویه ۱؛ جدول ۱۴ گویه ۱، ۷، ۸؛ و جدول ۱۸ گویه ۳) تماماً متوسط یا کمتر از آن بودند و یافته‌های نوکاریزی و ضیغمی

(۱۳۹۲) و کرباسی، پریخ و صنعت‌جو (۱۳۹۴) این نتایج را تأیید می‌کند. شاید این ضعف‌ها در تصویر به دلیل عدم وجود معیار مدونی برای خلق کتاب‌های تصویری کودکان باشد (علی پور، شیخ زاده و ده‌ار ۱۳۹۲). گویه‌های دور بودن محتوا از پیش‌داوری‌ها (جدول ۲۳) و ارائه غیرمستقیم معنای واژه‌ها و اصطلاحات نامأنوس (جدول ۶) بیش از حد متوسط در کتاب‌ها مورد ارزیابی قرار گرفتند و این با نتایج محمدی (۱۳۸۹) و (۱۳۹۱) همخوانی ندارد.

با توجه به یافته‌های به دست آمده، کتاب‌های بیا با هم آدم بکشیم (الف)، قصه دو تا لاک‌پشت تنها (الف) و وقت خوابه نی‌نی مامانی (الف) قوی‌ترین کتاب‌ها و کتاب‌های حکایت دزد امانت‌دار (ب)، باران می‌بارد (ب) و جشن آواز (ب) ضعیف‌ترین کتاب‌ها به لحاظ رعایت مهم‌ترین مؤلفه‌های خلاقیت بوده‌اند. باید به خاطر داشت که این عناوین شامل کتاب‌هایی است که بر اساس آمارهای رسمی، پرتیراژ گزارش شده‌اند و در دسترس پژوهشگران بودند. توجه به این نکته لازم است که ممکن است در بازار ایران کتاب‌هایی با میزان خلاقیت بالا وجود داشته باشند که به دلایل و مشکلات مختلف نتوانسته‌اند در زمره کتاب‌های پرتیراژ قرار گیرند که این مسأله می‌تواند در پژوهش‌های دیگری مورد توجه قرار گیرد. با این حال برای بالا بردن میزان بهره‌مندی خلاقیت در آثار و کتاب‌های کودکان پیشنهاد می‌شود که از سیاهه تهیه شده در این پژوهش، ناشران برای انتخاب و نشر منابع دارای خلاقیت و نویسندگان، تصویرگران و ویراستاران جهت یاری در شیوه انجام کار استفاده گردد.

منابع

- امیرتیموری، محمدحسن؛ زارع، محمد؛ ساریخانی، راحله؛ سالاری، مصطفی (۱۳۹۲). بررسی میزان انطباق کتاب علوم تجربی سال دوم دبستان با مؤلفه‌های خلاقیت و سطوح بالای حیطه شناختی. *فصلنامه علمی، پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۳(۳)، ۱۶۱-۱۸۵.
- بدری، مریم؛ شیخ، مهدی؛ احمدی، خدابخش؛ طباطبایی، سیدموسی (۱۳۹۲). اثربخشی آموزش تفکر واگرا بر خلاقیت. *فصلنامه علمی، پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، ۳(۱)، ۵۵-۷۰.
- جوکار، حمیدرضا؛ بارانی، حمید (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کتاب‌های فرهنگ و هنر متوسطه اول از نظر برخورداری از مؤلفه‌های خلاقیت از دیدگاه گیلفورد و بیکاردز. *فصلنامه آموزشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی برای معلمان، مدرسان و دانشجویان*، ۱۵(۱)، ۲۲-۲۹.
- حسینی، افضل‌السادات (۱۳۸۳). *ماهیت خلاقیت و شیوه‌های پرورش آن*. مشهد: آستان قدس رضوی.
- رحیمی، رضا؛ عصاره، علیرضا؛ صالح‌صدق‌پور، بهرام (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کتاب درسی ریاضی پایه ششم ابتدایی مبتنی بر الگوی خلاقیت پلسک. *دو فصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی*، ۷(۴)، ۱۱۶-۱۴۱.

- ساداتی، یوسف؛ صفری، مصطفی؛ جمشیدی، نیما (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کتاب درسی علوم تجربی سال پنجم ابتدایی بر اساس عوامل خلاقیت گیلفورد. *فصلنامه مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی*، (۲۷)، ۱۱۵-۱۳۰.
- سلیمی، لیلا؛ عصاره، علیرضا (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب درسی علوم تجربی سال دوم راهنمایی بر اساس عوامل خلاقیت گیلفورد. *فصلنامه علمی، پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی*، (۴)۲، ۷۳-۱۰۲.
- شهمیر، سامیه (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب‌های ریاضی دوره راهنمایی تحصیلی از دیدگاه الگوی آموزش خلاقیت پلسک. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- عصر ایران (۱۳۹۷، ۱ آذر). *سرانه مطالعه در ایران، ۱۲،۵ دقیقه در روز*. (شماره گزارش: ۶۴۱۴۷۲). بازیابی شده در ۱۳/۲/۱۳۹۸، از <https://www.asriran.com/fa/news/641472>
- علی‌پور، رضا؛ شیخ‌زاده، مرجان؛ دهار، علی (۱۳۹۲). بررسی تصویرگری‌های کتب تصویری کودکان پیش از دبستان در ایران. *پیکره*، (۳)۲، ۶۵-۷۶.
- فضلعلی، طاهره (۱۳۸۸). بررسی تصاویر کتاب‌های داستانی کودکان گروه سنی ب و ج منتشر شده کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در سال‌های ۸۷-۸۰. *فصلنامه دانش‌شناسی (علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات)*، (۷)۲، ۵۳-۶۲.
- فلسفین، سکینه و نوروزی، یعقوب (۱۳۹۴). بررسی کتاب‌های مرجع فارسی چاپی کودکان و نوجوانان منتشره بین سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۸۵ از نظر اعتبار، وسعت و کیفیت. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، (۲)۲۱، ۳۲۵-۳۳۹.
- قرزل‌ایاق، ثریا (۱۳۹۲). *ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن (مواد و خدمات کتابخانه برای کودکان و نوجوانان)*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- کرباسی، آرزو؛ پریخ، مهتری؛ صنعت‌جو، اعظم (۱۳۹۵). آسیب‌شناسی کتاب‌های داستانی تصویری بازاری برای کودکان گروه سنی الف و ب. *پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، (۲)۶، ۳۰۱-۳۲۰.
- محمدی، مهدی (۱۳۸۹). *بررسی مفاهیم دینی در کتاب‌های داستانی کودکان و نوجوانان در ایران بین سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۵*. پایان‌نامه دکتری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
- محمدی، مهدی (۱۳۹۱). *بررسی داستان‌های دینی کودکان و نوجوانان منتشر شده بین سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۵ از نظر کیفیت محتوا، ساخت و پرداخت و کیفیت زبان و بیان*. *مجله علمی پژوهشی مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز*، (۱)۳، ۱۰۹-۱۳۵.
- محمدی‌کمرنگ، حکیمه (۱۳۸۹). *بررسی میزان برخورداری کتاب‌های فارسی دوره راهنمایی از مؤلفه‌های خلاقیت*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
- مزیدی، محمد؛ گلزاری، سیما (۱۳۹۰). *بررسی میزان برخورداری کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی از مؤلفه‌های خلاقیت، پژوهش‌های برنامه درسی*، (۱)۱، ۶۹-۱۰۹.
- منجری، افروز (۱۳۹۳). *سنجش سرانه مطالعه شهر اصفهان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان.
- میرحسینی، زهره؛ ابادری، زهرا؛ معدنی، فاطمه (۱۳۹۲). تحلیل محتوای تصاویر کتاب‌های داستانی کودکان رده سنی ب و ج در دهه ۸۰. *فصلنامه نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی*، (۲)۲، ۳۵-۴۴.

نوکاریزی، محسن؛ ضیغمی، مجید (۱۳۹۲). مقایسه میزان اهمیت ملاک‌های رایج انتخاب کتاب کودک برای والدین و کودکان در شهر مشهد. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۹(۲)، ۳۴۳-۳۶۱.

همائی، مهدی؛ اشرفی ریزی، حسین (۱۳۹۲). بررسی راهکارهای ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی. *ماهنامه رادیو*. بازیابی شده در <http://www.bashgah.net/fa/content/show/34124>، از ۱۳۹۳/۱/۱۴

References

- Alagha, F., Farajollahi, M., & Shahmohammadi, N. (2014). The Content Analysis of the Experimental Science Book of Second Grade of Guidance School based on the Amount of Attention to the Areas of Creativity and Implementing with Guilford's Mental Exercise. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 114, 148-153.
- Alipour, R., Shikhzadeah, M. & Dahar, A. (2013). A study of the illustrations Pre-schoolchildren's illustrated books in Iran. *Paykareh*, 2(3), 69-80.
- Amirteimoury, M. H., Zare, M.; Sarikhani, R., & Salari, M. (2014). An Investigation on the Conformity Degree of the Second Grade of Elementary School's Science and Experimental Book with Creativity Components and High Levels of Bloom's Cognitive Domain. *Innovation and Creativity in Human sciences*, 3(3), 161-186.
- Asre Iran (2018). *Per capita study in Iran, 12.5 minutes per day*. (Report No 641472). Retrived 3 May 2019, from <https://www.asriran.com/fa/news/641472>.
- Aygün, A., & Abacı, O. (2014). Examination of Illustrated Story Books Published Between the Years of 2004-201 for 4-8 Age Group Children in Terms of Illustration. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 152, 94-99.
- Badri, M., Sheikh, M., Ahmadi, K., & Tabatabai, S. M. (2013). Effectiveness of divergent thinking training on children's creativity. *Innovation and Creativity in Human sciences*, 3(1), 55-70.
- Barza, L., & Von Suchodoletz, A. (2017). Muslim Parent Preferences for Children's Storybook Illustrations: Cultural Relevance in the Context of the United Arab Emirates. *Interdisciplinary Education and Psychology*, 2(1), 1-16.
- Fazali, T. (2010). A study of pictures of story books for children aging 7 to 12 published by the Institute for the Intellectual Development of Children and Young Adults during 2001-2009. *Journal of Knowledge Studies*, 2(7), 53-62.
- Fesfin, S., & Norouzi, Y. (2015). Evaluation of Persian References (Authored & Translated) for Children and Adolescents, Based on validity, Coverage and Quality of Books. *Research on Information Science and Public Libraries*, 21(2), 325-339.
- Ghezeli Ayagh, S. (2013). *Children's Literature and reading promotion*. Tehran: Samt.
- Gönen, M., Durmuşoğlu, M, and Severcan, S. (2009). Examining the views of preschool education teachers on the content, illustrations and physical characteristics of the picture story books used in education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 753-759.

- Homayi, M., & Ashrafi Rizi, H. (2013). Suggestion Guidelines for Promoting Reading Culture. Radio magazine. Retrived 3 April 2013, from 34124 <http://www.bashgah.net/fa/content/show/>.
- Hoseini, A. (2004). *The nature of creativity and ways to cultivate it*. Mashhad: Astane Ghodse Razavi.
- Jowkar, H. R., & Barani, H. (2017). Creativity in Culture and Art Books in the First Secondary High School from the viewpoints of Guilford and Bikardez: A Content Analysis. *Journal of Educational, Analytical and Informational for Teachers, Instructors and Students*, 15(1), 22-29.
- Karbasi, A., Parirokh, M., & Sanatjoo, A. (2017). Investigation of the Commercial Children's Picture Storybooks for the Age Grades "A" and "B". *Library and Information Science Research (LISRJ)*, 6(2), 301-320.
- Marchini, T. (2011). 9 Factors That Make a Picture Book Successful. <http://tracymarchini.com/2011/02/14/9-factors-that-make-a-picture-book-successful>.
- Mazid M., & Golzari S. (2011). An Investigation of the Creativity Components in the Farsi Textbooks of Elementary Education in Iran. *Journal of Curriculum Research* 1(1), 69-109.
- Mirhossieni, Z., Abazari, Z., & Madani, F. (2013). Content analysis of the illustration of children story books: primary school age groups during 80. *Journal of Information System and Services*, 2(2), 35-44.
- Mohammadi Kamsorkh, H. (2010). *The Rate of inclusion creation factores in the Secontry Persian textbooks*. Master's thesis, Faculty of Psychology and Education, Islamic Azad University, Marvdasht Branch.
- Mohammadi, M. (2010). *The study of religious concepts in children's and adolescent fiction books in Iran between 2002 and 2001*. Ph.D., Faculty of Literature and Humanities, Islamic Azad University, Science and Research Branch of Tehran.
- Mohammadi, M. (2012). Study of children's religious stories published between the years 1380-1385 in terms of content, construction and payment, language and expression quality. *Journal of Children's Literature Studies*, 3(1), 109-135.
- Monjezi, A. (2014). Per capita measurements in Isfahan city. Master's Degree, Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Isfahan.
- Nokarizi, M., Zeighami, M. (2013). A Comparison of Significant Criteria for Parents and Children in Selecting Children's Books in Mashhad. *Research on Information Science and Public Libraries*. 19(2), 343-361.
- Ozgeldi, M., & Esen, Y. (2012). Analysis of mathematical tasks in Turkish elementary school mathematics textbooks. *Social and Behavioral Sciences* 2, 2277-2281.
- Rahimi, R., Assare, A., & Sedghpour, B. (2014). Analysis of 6th Grade Mathematics Textbook Based on Plsek's Creativity Model. *Research in Curriculum Planning: The Quarterly Journal*, 7(4), 116-141.

- Sadati, Y., Safari, M., & Jamshidi, N. (2017). Analysis of the content of the fifth-grade elementary science textbook on the basis of Guildford's creativity factors. *Journal of Psychology and Educational Sciences*, 27, 115-130.
- Salimi, L., & Assareh, A. R. (2013). Content analysis of science textbook based on Guilford's creativity factors. *Innovation and Creativity in Human sciences*, 2(4), 73-102.
- Shahmir, S. (2013). *The content analysis of the mathematical books of the educational guidance course from the point of view of Plesk's educational model of creativity*. Master's Degree, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Allameh Tabatabaei University.